

ДА ЛИ ЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО УЧИЊЕНО ИЗ КОРИСТОЉУБЉА
АКО ЈЕ ЊИМЕ ПРИБАВЉЕНА КОРИСТ ЗА ДРУГОГА

„По одредби члана 26. став 2. КЗ за кривично дело учињено из користољубља, новчана казна, као споредна казна, може се изрећи и када није прописана законом.

Из саме садржине ове законске одредбе произилази да је њена примена у пракси условљена тиме да кривично дело за које је учинилац оглашен кривим мора бити учињено из користољубља, тј. да је одлука на извршење кривичног дела подстакнута себичном, похлепном тежњом да се постигне одређена имовинска корист. Према томе, за оцену питања да ли је неко кривично дело извршено из користољубља одлучено је то да је учинилац делао из себичних користољубивих побуда које га приказују као грамзиво и похлепно лице.

По правилу учинилац извршењем кривичног дела овакву корист остварује за себе лично. Али није искључена могућност да неко учини какво кривично дело и ради тога да другоме прибави имовинску корист, а не себи лично. И у пракси се дешавају такви случајеви.

Због тога је правилно становиште које заступа Савезни јавни тужилац у захтеву за заштиту законитости, да кривично дело из користољубља може бити учињено и у случају када учинилац извршењем кривичног дела иде за тим да прибави неком другом одређену имовинску корист, а не себи лично. Али и у том случају мотив извршења дела мора се састојати у ниској побуди да се извршењем кривичног дела другоме прибави имовинска корист на начин који није дозвољен и да се кривично дело управе ради тога врши“.

(Из образложења пресуде Врховног суда Југославије Кз-36/65 од 16. децембра 1965. године)

Питање да ли се под користољубљем у смислу чл. 26. ст. 2. Кз може подразумевати тежња да се оствари имовинска корист другом — представља свакако један интересантан проблем. Схватање које је заступљено у наведеном образложењу без сумње заслужује пажњу. Међутим, мишљења смо да оно не може бити прихваћено без дискусије.

1.— Пре свега потребно је испитати сâм појам користољубља и видети да ли он може да обухвати и тежњу за прибављањем користи другоме.

Ако би се пошло од етимолошког значаја појма користољубља, сматрамо да исти не би могао у себи да садржи тенденцију ка прибављању материјалне користи другоме. Већ се у наведеном образложењу каже да се има узети да је дело учињено из користољубља када је одлука на извршење кривичног дела подстакнута себичном, похлепном тежњом да се постигне одређена корист. Поставља се питање да ли похлепа и себичност може да лежи у мотиву онога ко чини кривично дело да би другом прибавио имовинску корист. По нашем мишљењу користољубље је по својој суштини склоност ка прибављању личне користи, пожуда за безобзирним стицањем личне материјалне добити (1).

Овакво схватање појма користољубља, сматрамо, одговара његовом уобичајеном значењу и значењу које му се придаје у кривичноправној литератури. Знатан број аутора, који дефинише појам користољубља, очи-

(1) Користољубље може постојати и онда када учинилац иде за тим да кривичним делом обезбеди другом корист (на пр. свом брачном другу) — али под условом да и он непосредно учествује у тој користи.

гледно под истим не подразумева тежњу за остварењем туђе користи. Тако на пример, Schönke (2) дефинише користољубље (лакомост, Хабгиер) као тежњу која је управљена на постизање добити или уштеду трошка по сваку цену под омаловажавањем права и интереса трећег.

Маурах (Maurach) (3) такође, дефинишући појам користољубља код убиства, каже да се ту ради о делању из лаконости тј. из једне безобзирне тежње за добити под бруталним подцењивањем туђег људског живота.

Наведени аутори дискутују о границама овог појма (на пример, да ли је потребно да је учинилац хтео материјалну или другу корист, затим, да ли је потребно да сâмо остварење користи буде противправно, и сл.) — али нико не говори о могућности да се под појам користољубља подведе и тежња за прибављањем користи другом.

Конечно, постоје и аутори који изричито дефинишу користољубље као тежњу за прибављањем сопствене користи. Тако на пример Франк (4) одређује користољубље као „стремљење за *властитом* (подвукао Д. А.) коришћу које не уважаје у довољној мери интересе других, па се услед тога налази у опречи са заповедима морала“.

2. — Можда би се оваквом схватању користољубља могао ставити приговор да законодавац, инкриминишући нека користољубива кривична дела, често прецизира субјективни елемент тог дела као намеру учиниоца да себи или другом прибави противправну имовинску корист — из чега би се могао извући закључак да законодавац под појмом користољубље подразумева и намеру да се другом прибави корист.

Сматрамо да овакво резонување није одрживо. Пре свега, овде је у питању намера а не мотив. Користољубље је, међутим, мотив. Између намере и мотива постоји разлика. Мотив је унутрашњи, интимни покретач одлуке, док је намера садржина одлуке, управљеност воље ка одређеном циљу. Мотив код имовинских кривичних дела не мора бити користољубље, већ нешто друго. На пример, кривично дело уцене из члана 262. КЗ може бити учињено из освете (5).

Осим тога, да користољубље и намера прибављања себи или другом противправне имовинске користи, нису једно те исто — може се закључити и из чињенице да је законодавац код кривичног дела тешког убиства из члана 135. став 2. тачка 3. КЗ употребио реч користољубље, а не израз „у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист“.

(2) A. Schönke: Strafgesetzbuch — Kommentar, München und Berlin, 1949, str. 452.

(3) R. Maurach: Deutsches Strafrecht — Besonderer Teil, 3 Aufl. Karlsruhe, 1959, str. 30.

(4) Цит. према Б. Златарић: Кривични законик у практичној примјени, II св., Загреб, 1958, страна 81, прим. 31

(5) Т. Живановић нешто друкчије схвата однос намере и мотива. Он дефинише намеру као „мотивисање радње представом о последици или нечем другом кривичноправно релативном“ тј. по њему намера постоји када је предвиђање последице или нечег другог кривичноправно релевантног, било један од мотива одлуке, да се изврши радња. Мотив је, доследно овоме, сама представа о нечему, која у субјекту производи одлуку воље на нешто.

Према овоме, мотив садржајно одређује намеру, дакле, у извесном смислу се поклапа са њом. Али Живановић дозвољава постојање мотива ван намере тј. постојање тзв. крајње побуде, која не мора да се поклапа са намером (иста је по нашем мишљењу једино побуда одн. мотив). „Тако — истиче Живановић — крајња побуда крадљивца, да би било ту захтевање намере, не мора да је представа о прибављању противправне имовинске користи, већ то може бити и освета“ (Основни кривичног права Краљевине Југославије — општи део, Београд, 1937, стр. 49—50).

Из овога следи закључак да законодавац под користољубљем подразумева нешто друго, различито од наведене намере. Користољубље, по нашем мишљењу, законодавац схвата као једну компоненту карактера личности. Отуда користољубље није једна тренутна појава у психи човека, већ представља једну трајну црту психо-физичке структуре личности. Другим речима, користољубље не може да се појављује само пред извршење једног кривичног дела и да затим не буде више присутно у психи човека. Грамзивост, лакомот, похлепа и сл., постоји код користољубиве личности као перманентна тенденција, која нити почиње нити се завршава код једног одређеног кривичног дела.

Користољубље је дакле, једна трајна карактеристика личности и оно не настаје код извршења одређеног кривичног дела; оно се код одређеног кривичног дела, као већ постојеће, само конкретно изражава одн. практично реализује. Очигледно је, међутим, да намера прибављања себи, а нарочито другом користи — није манифестација једне трајне тенденције, већ настаје тренутно.

3. — Наведено схватање користољубља произилази и из смисла одредбе члана 26. став 2. КЗ. Сматрамо да је законодавац прописивањем ове одредбе хтео да делује не на жељу за моменталном коришћу, већ на осећање сталне потребе за остварењем добити (што може постојати само код онога, ко је лично похлепан, себичан и грамзив). Давањем могућности суду да поред казне лишења слободе, изрекне новчану казну користољубивом учиниоцу кривичног дела и онда када она није изричито прописана као споредна казна — законодавац је свакако имао пред очима одређену специфичну сврху кажњавања (6). Његова је интенција да погоди учиниоца у срж његове кривице — у његову појуду за коришћу. Циљ је законодавца да делује на један трајни антисоцијални став учиниоца, на његов константни ниподаштавајући однос према одређеним друштвеним и моралним вредностима. Законодавац жели да постигне *негацију* користољубиве тенденције личности ништењем субјективног доживљаја остварене користи, кроз који нагон користољубља постиже своју афирмацију.

Несумњиво је да овакав циљ законодавац не може имати у виду када се ради о кажњавању учиниоца који је кривичним делом остварио корист за другог. Ако би се користољубље схватило тако да у себи обухвата и тежњу да се корист прибави другом, онда би остало нејасно шта је била заправо интенција законодавца када је прописао одредбу из члана 26. став 2. КЗ. Према томе, може се закључити да је једино у складу са суштином одредбе члана 26. став 2. КЗ схватање да користољубље постоји једино онда ако представља тежњу да се себи лично прибави корист.

Др Драгољуб Атанацковић

(6) Новчана казна као главна казна има све атрибуте казне уопште. Али као споредна казна она има једну посебну улогу. Законодавац је на пример, код кривичног дела лихварства (уговарање несразмерне користи, чл. 263 КЗ), као типичног користољубивог кривичног дела, предвидео уз казну затвора одн. строгог затвора и новчану казну, као споредну — што открива намеру законодавца да код користољубивог кривичног дела, поред редовне сврхе кажњавања постигне и једну специфичну сврху: да погоди саму користољубивост.